

noktasız

e-ISSN: 2757-7430

düşünce dergisi

sayı 16
güz 2026

belirsizlik

6 Aylık • Akademik E-Dergi
e-ISSN: 2757-7430

Yayımcı ve Yayın Yönetmeni
Suat Kutay KÜÇÜKLER

Felsefe Alan Editörleri
İrem BAYRAKTAR
Zeynep İlayda ÖZKURT YUMAK

**Mimarlık ve Sanat Tarihi Alan
Editörü**
Hande Beril KÜÇÜKLER

Dil ve Çeviri Editörleri
Dilan BOZKURT
Tuğba PEKPAY

Yayın Kurulu Üyeleri
Buse GÜRELİ
Elif ÖZMEN KAYA

Mizanpaj
Hande Beril KÜÇÜKLER

Yazışma Adresi
iletisim@noktasizdergi.com

[@](#) [X](#) [v](#) [f](#) [s](#) /noktasizdergi
[globe](#) www.noktasizdergi.com

Belirsizlik.

Belirsizlik, insan deneyiminin ayrılmaz bir parçasıdır. Bilgi, eylem ve toplumsal düzen sürekli olarak belirsizlik karşısında sınanır. Felsefe tarihi, belirsizliği yönetme çabalarının izini taşır. Bir tarih anlatısı olarak "mitostan logosa geçiş", belirsizliğin giderilmeye çalışıldığı bir evren tasavvuruna da işaret eder. Platon'un idealar kuramından Descartes'ın kesinlik arayışına, modern bilimin yöntemsel iddialarından çağdaş epistemolojinin olasılık ve görelilik vurgularına kadar felsefe tarihi, "belirsizlik" kavramı ışığında ele alınabilir.

Toplumsal bağlamda belirsizlik, modernitenin ayırt edici unsurlarından biridir. Ulrich Beck'in "risk toplumu" kuramı, modern toplumlarda güvenlik ve öngörülebilirlik beklentisinin risklerin ve belirsizliklerin artışıyla koşut olarak geliştiğini gösterir. İklim krizleri, teknolojik dönüşümler, ekonomik dalgalanmalar ve politik istikrarsızlıklar, "hakikat ötesi" kavramıyla anılan günümüzün kolektif belirsizlik deneyimini derinleştirmektedir.

Noktasız Dergi, on altıncı sayısında "belirsizlik" temasını tartışmaya açıyor. İnsan psikolojisinde belirsizlikle baş etme stratejileri nelerdir? Belirsizlik, bireysel varoluşu ve ahlaki eylemi nasıl etkiler? Belirsizlik, sanatta hangi estetik biçimler aracılığıyla ifade edilir? Dijital çağda algoritmalar, yapay zekâ ve büyük veri, belirsizlikle nasıl bir ilişki kuruyor?

Noktasız Dergi; aşağıdaki dizin, veritabanı ve kataloglara dahil edilmiştir:

- Academic Resource Index • Directory of Academic and Scientific Journals • Directory of Open Access Scholarly Resources (ROAD)
- EuroPub: Academic Resource Index • idealonline • The Online Journal Platform and Indexing Association (OJOP) • Hochschulbibliothekszentrum des Landes Nordrhein-Westfalen (hbz) • Système Universitaire de Documentation (SUDOC) • Ulusal Toplu Katalog (TO-KAT)

icindekiler

■ MAKALELER

01

**İSTATİSTİKSEL KESİNLİĞİN TIRANLIĞI: HOMO FABER'DEN
DİJİTAL ALGORİTMALARA MUSİLCİ BİR BELİRSİZLİK
SAVUNUSU**

Dilara ALTUN

■ DÜŞÜNCE YAZILARI

13

**HEIDEGGER'DEN CAMUS'YA; CAMUS'DEN MARCUSE'YE
İNSANDAKİ BELİRSİZLİK SANCILARI**

Ahmet DOĞU

19

**BELİRSİZLİĞİN HUZURSUZLUĞU VE UMUDUN
YANSIMASI**

Almira CAMGÖZLÜ

23

**BİLİNMEYENİ AÇIKLAMA ÇABASI: ANTİK YUNAN DÖNEMİ
MİTOLOJİ ANLAYIŞI VE İLKÇAĞ FİLOZOFLARINDA TANRI-
EVREN DÜŞÜNCELERİ**

Elif ÖZMEN KAYA

29

**KESİNLİK HAPİSHANESİNDEN FİRAR: BİR ÖZGÜRLÜK
ALANI OLARAK BELİRSİZLİK**

Ramazan AKYILDIZ

35

**BELİRSİZLİĞİN POETİKASI: KESİNSİZLİĞİ KUCAKLAYAN
BİR VAROLUŞ TASLAĞI**

Seyit Berker AYDOĞAN

RÖPORTAJ ■

**POLİTİK BELİRSİZLİĞİN KIYISINDA:
BENJAMİN ARDİTİ İLE RÖPORTAJ**

Prof. Dr. Benjamin ARDİTİ ile Röportaj
Röportör: Gülsün ŞEN

39

DOSYA DIŞI

MAKALELER ■

**BİLGİNİN KAYNAĞI ÜZERİNE: GEORGES POLITZER'İN
MATERYALİZMİNE KARŞI İDEALİST BİR SAVUNMA**

Zeynep ORHAN

43

ÇEVİRİ ■

SOSYAL EPİSTEMOLOJİ

Alvin I. GOLDMAN
Çeviri: İrem BAYRAKTAR

53

DÜŞÜNCE YAZILARI ■

**DEĞİŞİM VE DÖNÜŞÜM FARK-INDALIĞI /
ANALİZDEN SENTEZE**

Prof. Dr. Aytül Ayşe CENGİZ

63

**WEHRMACHT - SS AHLAKİ İKİLEMİ: SAVAŞ
SUÇLARI VE NAZİ ALMANYASI**

M. Refik PEKPAY

67

Makale

Bilginin Kaynağı Üzerine: Georges Politzer'in Materyalizmine Karşı İdealist Bir Savunma

Zeynep ORHAN

Georges Politzer (1903-1942), 20. yüzyılın ilk yarısında Fransa'da faaliyet göstermiş Marksist bir filozof ve politik bir figürdür. Onun tanınan eserlerinden biri olan *Felsefenin Başlangıç İlkeleri (Principes élémentaires de philosophie)*, materyalizm - idealizm tartışmasında önemli bir iz bırakmıştır. Politzer'in temel tezi, materyalizmin bilimin tek dayanağı olduğu, idealizmin ise dinsel içerdiği ve bilimsel olmayan yaklaşımlarla özdeşleşmiştir. Ona göre felsefi tartışmaların temelinde sadece soyut kavramlar değil, insanın dünyayı anlama biçimi de etkilidir. Yani teknolojik ilerlemeler, doğa bilimlerindeki başarılar ve insanın doğaya dönüştürme gücü materyalizmin haklılığının kanıtıdır. İdealizm ise evrenin teme-

DOI: doi.org/10.5281/zenodo.18963995

linde maddeden ziyade düşünceyi veya ruhu baz alan bir anlayıştır. Felsefe tarihinde idealizm, genel olarak ideanın maddeye önceliği düşüncesiyle tanımlanmaktadır¹. Politzer'in bu eserinde de materyalizm bilimsel bir düşüncenin dili olarak görülürken, idealizm ise inanç ve düşünce temelli gibi gösterilir. Ancak bu kesin çizgiler, felsefi gelenekte daima tartışma ortamı oluşturmuştur. İdealizmin Kant ve Hegel'den Bergson'a uzanan farklı kolları, Politzer'in Bu konudaki eleştirilerini sınamak için verimli bir zemin sunmaktadır. Bu yazıda, Politzer'in materyalizme yaklaşımı özetlenirken idealizmin sunduğu perspektifler de dikkate alınacak; böylece iki düşünce tarzı arasındaki gerilim yeniden değerlendirilecektir.

Politzer'e göre idealizm ile materyalizm anlayışları arasındaki fark, sadece felsefi anlamda bir tartışma değil, aynı zamanda insanın düşüncelerindeki gerçeklik kavramını biçimlendirmesidir. *Felsefenin Başlangıç İlkeleri* adlı eserinde de bu iki kavram arasında net bir ayrım vardır. İdealistlere göre maddeyi yaratan ruhtur, maddeleri yaratan bizim fikirlerimizdir. Materyalistler ise bunun tam tersini savunurlar. Onlara göre de materyalizm doğanın maddi temellerini hedef alır. Deney ve gözlemlerle, bilimsel verilerle doğrulanan bir felsefi anlayıştır. Politzer, materyalizmi evrensel dayalı bir bilim olarak düşünür ve tarihsel süreçlerin Materyalizm sayesinde açıklanabileceğini iddia eder. Politzer'in İdealizm için görüşleri belirtirken, maddi gerçekliği ikinci plana attığını, bilime dayalı değil de ruh veya tanrıyı temel olarak aldığını söyler. Yani ona göre idealizm, metafiziğin temel alan ve dinsel içerikli bir yaklaşım olup bilimin deneysel ve teknolojik yöntemlerini geride bırakmaktadır. Kısaca özetlemek gerekirse, idealist anlayış bilimi, doğayı ve toplumu açıklamada eksik kalmış ve tarihsel gelişim açısından geri kal-

mış durumdadır.

Bununla birlikte bu iki anlayışı yalnızca Georges Politzer'in penceresinden okumak eksik bir yaklaşım tarzı olacaktır. Felsefe tarihi boyunca idealizm, maddenin ötesinde olan bir güç ve düşünceyi merkeze koyan bir anlayış olarak değerlendirilmiştir. Platon'un idealarından başlayarak Descartes'e kadar oradan da Kant ve Hegel'in düşünce tarzlarına uzanan idealizm anlayışı, insanın dünyayı kavrama tarzından zihnin rolünü açıklamaya çalışmıştır. Bu perspektiften bakarak idealizmin yalnızca dini veya metafizik düşüncesinde ilerleyen bir inanç olarak değil, bilginin, ahlakın ve tarihin anlamını sorgulayan bir felsefe biçimi olduğu görülür. Dolayısıyla yalnızca Politzer'in eleştirilerini dikkate alarak idealizmi değerlendirmek yanlış olacaktır. Peki, insanın dünyayı kavramasındaki bilincin ve düşüncenin rolü gerçekten de bu kadar kolay göz ardı edilebilir mi? İşte tam da bu noktada, idealizmin bizlere sunduğu bu zengin miras yeniden değerlendirilmesi gereken bir konu olarak karşımıza çıkar.

İdealizmin Büyük Temsilcileri ve Görüşleri

İdealizmin zengin mirasını daha yakından tanımak için felsefe tarihindeki temsilcilerine bakmak durumundayız. İdealizm yalnızca soyut bir kavram değildir; insanın düşüncelerini, değer yargılarını ve davranış biçimlerini şekillendiren somut bir dünya görüşüdür. Onu felsefede tek bir kişiden yola çıkarak değil, büyük temsilcileri ile görmek olanaklı olacaktır. Platon'dan başlayarak Berkeley ve Hegel'e uzanan düşünürler farklı dönemlerde idealizme kendilerine özgü bir biçimde yorumlar katmışlardır. Platon'a göre İdealar Dünyası, (Formlar Dünyası) maddi dünyanın ötesinde var olan ideal formların bulunduğu bir düzlemdir. Bu formlar, nesnelere ve kavramların değişmeyen

¹ Ahmet Arslan, *Felsefeye Giriş* (Ankara: Gençlik Spor Yayınları, 2019).

özlerini temsil eder.²

Platon'un bu düşüncesini yorumlamak gerekirse, duyuyla algıladığımız dünyanın eksik ve geçici olduğunu, gerçek bilgeliğin ise kalıcı olan ve değişmeyen idealarla elde edilebileceğini ifade eder. Ona göre maddi dünyadaki her şey zaman içerisinde yok olmaktadır. Fakat idealar her zaman baki kalır yani ebedidir ve gerçekliğin asıl kaynağını oluştururlar. Bu nedenle de Platon, bilginin asıl kaynağını duyuyla değil, aklın anlayacağı şekilde ancak ideal varlıklarla meydana geleceğini belirtir. Bu yaklaşım biçimi, bilincin ve düşüncenin yani ruhun maddeden öne geçtiğini savunan idealist geleneğin temelini oluşturur.

Hegel'in felsefi sisteminde diyalektik yöntem merkezi bir konuma sahiptir. Bu yöntem, her türlü karşıtlık ve çelişkinin birbirini aşarak daha yüksek bir birlik düzeyinde uzlaşması ilkesine dayanır. Hegel'e göre bu süreç hem düşüncenin hem de tarihin gelişiminde belirleyici bir rol oynar. *Tinin Fenomenolojisi* adlı eserinde bu diyalektik süreci en açık biçimde ortaya koyar.³

Bu durumda Hegel'in diyalektik anlayışı, idealizmin yalnızca soyut bir düşünce biçimi olmadığını, tarihsel ve toplumsal süreçleri anlamada da güçlü bir araç sunduğunu gösterir. Hegel, İdealizmin insanlık tarihinde durağan bir madde hareketi olarak değil, ruhun ve bilincin kendini geliştirme süreci olarak yorumlar. Hegel'in bu yaklaşımı Politzer'in materyalist düşüncesinin ötesinde, özgürlük, kültürel ve gelişimsel gibi alanların da açıklanabileceğini ortaya koyar. Bu nedenle de Hegel'in felsefesi, Politzer'in idealizmi bilimsel düşünce ile ilgili olmadığı yönündeki iddialarına

güçlü bir karşı tez sunmaktadır.

Berkeley, ortaya koyduğu felsefi görüşleri sayesinde 18. yüzyıl idealizmin öncülerinden biri kabul edilmektedir. O, maddenin zihinden bağımsız bir gerçeklik olarak var olmadığını savunur. Bu düşünce sisteminin en çarpıcı yönü de buradan doğar. Tarihsel süreçte, maddenin kendi başına bir varlık olarak böylesine güçlü bir yapıya meydan okumayla nadiren karşılaşılmıştır. Bunun sebebi ile Berkeley'in materyalizm düşüncesine karşı mücadelenin merkezi figürlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Berkeley'in düşünceleri, o dönemde yaygın olan "maddenin mutlak hakimiyeti" anlayışına doğrudan bir eleştiri niteliği taşımaktadır. Bu eleştirilerin kaynağı çoğunlukla John Locke'un deneyimci epistemolojik düşüncesine dayansa da Berkeley onları kendi idealist görüşüyle harmanlayarak yeniden dönüştürmüştür. Ona göre, bütün varlıklar zihinsel algılamalarla sınırlıdır; gerçeklik ise yalnızca zihinler aracılığıyla ortaya çıkmaktadır.

Bu eleştirilere rağmen Berkeley'in önemi, yalnızca ortaya koyduğu bu özgün fikirleriyle değil, aynı zamanda bu fikirlerin arkasında durması ve bunları kararlılıkla savunmuş olmasıdır. O, her zaman düşüncelerinin arkasında durur. Gerçek dünyanın bağımsızlığı ile ilgili sorgulamalar, günümüzde de hala felsefi tartışmalar için bizlere zemin hazırlar. Yani kısaca Berkeley'in bu görüşü felsefe tarihinde hem felsefi hem de epistemolojik açıdan devrim niteliğindedir. Berkeley'in bu algı merkezli idealizm düşüncesinin ardından Alman idealizmin öncüsü olarak kabul edilen Kant'ın gerçeklik anlayışına bakmak gerekecektir.

Kant, hakikati numenler ve fenomenler olarak iki boyutta ele almaktadır. Numenler, doğrudan deneyimleyemediğimiz ama var olabileceğini kabul ettiğimiz gerçekliği temsil eder. Fenomenler, hakikati numenler ve fenomenler olarak iki boyutta ele almaktadır. Numenler, doğrudan deneyimleyemediğimiz ama var olabileceğini kabul ettiğimiz gerçekliği temsil eder. Fenomenler, hakikati numenler ve fenomenler olarak iki boyutta ele almaktadır.

2 Platon, *Devlet*, çev. Sabahattin Eyüboğlu ve M. Ali Cimcoz (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1975).

3 G. W. F. Hegel, *The Phenomenology of Spirit*, çev. Terry Pinkard, ed. Michael Baur (Cambridge: Cambridge University Press, 2018).

menler ise duyularımız aracılığıyla algıladığımız ve bilgiye açık hale getirdiğimiz dünyayı ifade eder. Bu ayırım, Berkeley'in idealizmine karşı ilginç bir bakış açısı oluşturur. Çünkü Berkeley için varlık, algılanmakla ibaret iken, Kant'ın varlığı algılamadan da mevcut olabileceğini ileri sürer. Ancak Kant'a göre biz dünyayı yalnızca duyularımızla algılayabildiğimiz için gerçekliği anlamlandırış biçimimiz algılarımıza sıkı sıkıya bağlıdır.

Kant'ın bu yaklaşımı, idealizm ile nesnel varlıkları bir araya getirmeye yönelik dikkat çekici bir etkidir. Hakikatin kendisi algılardan bağımsızdır ancak bilgimiz ve yargılarımız her zaman algıyla tabi tutulmuştur. Kant'ın *Saf Aklın Eleştirisi* adlı eserine göre sezgi yalnızca “görünüşlerin bir tasarımıdır”; biz nesnelere kendilerinde oldukları gibi değil, bize göründükleri biçimde algılarız. Eğer özneyi veya duyarlılığın öznel yapısını ortadan kaldıracak olursak, uzay, zaman ve ilişkiler de yok olurdu. Nesnelere kendinde nasıl oldukları ise bizim için tamamen bilinemezdir.⁴

Kant'ın bu ifadesi, bilginin sınırları içerisinde gerçeklik algısını ve koşullu doğasını ortaya koymaktadır. Ona göre biz nesnelere kendilerinde oldukları haliyle değil yalnızca duyularımızla algıladığımız ve zihnimizin kategorileri ayırdığı biçimleri ile kavrayabiliriz. Bu yaklaşım Berkeley' in “Var olmak algılanmaktır” anlayışından fikirce ayrılır. Çünkü Kant nesnelere veya şeylerin algımızdan bağımsız olduğunu kabul eder, ancak insan zihninin bu durumu asla tam anlamıyla bilemeyeceğini vurgular. Böylece Kant, hem ben merkezli bir bilgi anlayışı geliştirmiş olur hem de hakikatin bizim algılarımıza indirgenemeyecek taraflarının bulunduğunu hatırlatarak bu tartışmalara yeni bir boyut getirir. Bu nedenle, Politzer'in materyalizmi ön plana çıkaran yorumlarına karşılık, biz burada idealizmin felsefi zeminini anlamaya ve materya-

lizme karşı sunduğu delilleri değerlendirmeye çalıştık.

Bilimsel Başarı Eşittir Ontolojik Doğruluk Mudur?

Georges Politzer, materyalizm görüşünü savunurken en önemli ilkeyi bilimsel ilerlemenin sonuçlarında bulur. Ona göre bilim, gerçekliği yansıtır. Deney ve gözlem yoluyla elde edilen sonuçlar materyalist görüşü kanıtlar. Politzer'e göre idealizm, metafizik ve olağanüstü düşüncelerle oyalanır. İdealizm soyut düşüncelere yönelirken materyalizm somut olgular taşır. Ancak burada şöyle bir soru sormamız mümkündür: Bilimsel başarı hakikaten de ontolojik doğruluk anlamına gelir mi?

Bu sorunun yanıtı bilim felsefesi ve epistemoloji alanında uzun süredir tartışılmaktadır. Bilimsel bilgiler pratikte işe yarayabilir ancak bu onların mutlak anlamda gerçekliğe ne kadar yaklaştığını garanti edemez. Thomas Kuhn, *Bilimsel Devrimlerin Yapısı* adlı eserinde, bilim tarihinin doğrudan bir ilerleme değil, birbirleriyle rekabet halinde olan aralarında dönüşümlerle geliştiğini vurgular. Kuhn'a göre, her bir paradigma kendi dönemi içinde evrenseldir ancak yeni veriler ortaya çıktığında bu paradigmlar terk edilebilir. Ona göre, bilim insanların bağlı oldukları paradigma, neyin gerçek olarak kabul edileceğini belirler. Bu nedenle bilim insanların paradigmalara duydukları bağlılık, bilimin ilerlemesini açıklamak açısından mantıksal bir zorunluluk, bilimin doğasını betimlemek açısından ise mantıksal bir öncelik taşır.⁵

Bu yaklaşım, Politzer'in bilimsel başarıyı doğrudan doğruya varlıkla özdeşleştiren görüşüne bir eleştiri niteliği taşımaktadır. Immanuel Kant'a göre insan zihni bilgiyi duyular aracılığıyla alır fakat oluşan bu veriler zihnin kategorileri tarafından biçimlendirilmedikçe anlam kazanamaz. Bundan

4 Immanuel Kant, *Critique of Pure Reason*, çev. Norman Kemp Smith (London: Palgrave Macmillan, 1929; orijinal eser 1781).

5 Thomas Kuhn, *Bilimsel Devrimlerin Yapısı*, çev. N. Kuyaş (İstanbul: Kırmızı Yayınları, 2017).

dolayı insan zihni, sadece varlıkların görünüşleri hakkında bilgi edinebilir.

Kant'a göre akıl yüce bir varlığın idesine yönelmektedir. Kant, aklın bu yönelişinin amacını şu şekilde açıklamaktadır:

*"Bunu yaparken de amacı, bu sırf anlama yetisi varlığı konusunda, dolayısıyla duyular dünyasının dışında bir şey belirlemek değil, yalnızca bu dünya içindeki kendi kullanımına olanaklı en büyük (hem teorik hem de pratik) birliğin ilkelere göre yön vermek, bunun için de bu ilkelerin, bütün bu bağlantılılığın nedeni olarak bağımsız bir akılla ilgilerinden yararlanmaktır"*⁶.

Bu düşünce, Politzer'in bilimsel bilginin nesnel gerçekliği sunduğu iddiasına karşı, bilginin her zaman öznel olarak elde edildiğini hatırlatır.

George Berkeley de hakikati maddi varlıkta değil, zihinsel algılarımızda olarak temellendirmiştir. Eğer bilimsel bir bilgi duysal verilere dayanıyorsa, bu veriler de akabinde algılayan kişinin zihninden bağımsız düşünülemez. Dolayısıyla bilimsel bilgilerin başarı sebebi onların nesnel gerçekliği temsil ettiği için değil, algılarımızla ve zihinsel yapılarımızla uyumlu olduğu içindir.

Hegel de yukarıdaki filozofların düşüncelerine katılarak bilginin doğruluğunu yalnızca deneysel çözümlenmelerle değil, aklın bütünsel işleyişiyle ortaya çıktığını savunur. Ona göre gerçeklik, sadece bilimsel bulgularla öğrenilemez; gerçeklik tarihsel süreçleri açığa vuran ve aklın gelişimi ile bir bütün olur.

Hegel'e göre hakikat, parçalar hâlinde değil, ancak bütün olarak kavranabilir.⁷ Bu düşünce, bilimsel bilgilerin ve başarıların hakikati ancak sınırlı bir ölçüde yansıtılabileceğini anlatmaktadır. Asıl hakikat akılla ortaya çıkar. Bu da Politzer'in dü-

6 Immanuel Kant, *Gelecekte Bilim Olarak Ortaya Çıkabilecek Her Metafiziğe Prolegomena*, çev. İoanna Kuçuradi ve Yusuf Örnek (Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu, 2002), 116.

7 Georg Wilhelm Friedrich Hegel, *Tinin Görüngübilimi*, çev. Aziz Yardımlı (İstanbul: İdea Yayınları, 2016).

şüncelerini eleştiren idealist bir karşı duruştur.

Tevfik Özlü de konuyla ilgili şu ifadeleri kullanmıştır:

*"Gerçekler, kişilerden bağımsızdırlar ve değişmezler. Bilim ise, gerçek değil, gerçeğin bizim tarafımızdan bir algılanma biçimidir, bir yorumdur. Bu yorum ise, yorumcunun durduğu yere ve önceki donanımına bağımlıdır. Öyleyse, bulunduğumuz yeri ve bakış açımızı sürekli yenilemeli, genişletmeliyiz. Böylece, gerçeğe doğru olan serüvenimizde, ona daha yakın bir konumda olabiliriz. Bu noktaya, doğru bildiklerimize ters düşünceleri dışlayarak değil; en aykırı düşünceleri deneyip, test ederek ulaşabiliriz. Farklı düşünemeyenler, mevcudu sorgulayamayanlar bilime ve insanlığa artı değer katamazlar. Statükoya karşı "dünya dönüyor" diyebilenler sayesinde bilim ve insanlık gelişmiştir. Bilimsel gelişme, elindeki savunma refleksiyle değil, sorgulama, eleştirme, yanlışlama üzerinden elde edilebilir."*⁸

Bu sözlerinde Özlü, bilimin gerçekliğin kendisi olmadığını insanın onu yorumlama biçimi olduğunu söyler. Yani dolaylı yoldan aslında idealizmi savunmaktadır. Gerçekliğin yalnızca maddiyatla sınırlı kalmadığını, aklın, düşüncelerin ve farklı bakış açılarının gerçeği anlamada temel rol oynadığını vurgular. Bu nedenle bilimi mutlaklaştırmak yerine insan zihninin gücünü ve çeşitliliğini öne çıkarmak, gerçekliğe daha iyi yaklaşmamızı sağlar. Bu yönden bakıldığında Özlü'nün sözleri Politzer'in materyalizmi savunmasına eleştiri niteliğindedir.

Bu verdiğimiz örneklerle bilimsel başarı, bir düşüncenin geçici ve pratik faydalarını ortaya çıkarmada yardımcı olur fakat bu başarı tek başına doğruluğun ölçütü olamaz sonucuna varabiliriz.

Bilim felsefesi, tarihsel açıdan bakıldığında çok sayıda teorinin başarılı olduğu halde sonra-

8 Tevfik Özlü, *Bilim ile Gerçek İlişkisi*, Akademik Akıl, erişim 15 Ocak 2026. <https://www.akademikakil.com/bilim-ile-gercek-iliskisi/tevfikozlu/>

dan terk edildiğini göstermektedir. Örneğin Newton'un mekaniği yüzyıllar boyunca evren hakkında bizlere bilgi vermiştir ancak Einstein'ın görelilik teorisi ortaya çıktığında Newton'un fiziği, daha sınırlı bir teori haline geldi. Bu örnekte bile Politzer'in "Bilim eşittir gerçekliktir" yorumlamasını sorgulamak için yeterli olacaktır.

Politzer'in materyalizm üzerindeki görüşleri idealizm karşısında güçlü görünse de epistemolojik açıdan tartışmaya oldukça açıktır. İdealizm, bilginin sadece deneylerle değil, aklın ve bilincin etkileriyle şekillendiğini savunarak, bilimi sadece mutlak hakikat olarak görmememizi söyler. Bu nedenle de bilimsel başarıları doğrudan doğruya ontolojik açıdan eşitlemek hem tarihsel açıdan hem de felsefi açıdan tartışılmaya açık bir düşünce tarzı olacaktır.

Politzer'in Materyalizmine Karşı Eleştiriler

Tarihsel süreç içerisinde materyalizm, bilimin ve felsefenin ortak noktalarından biri olmuştur. Bu bağlamda Georges Politzer, materyalizm hakkındaki düşüncelerini özellikle toplum ve birey arasındaki ilişkiyi açıklamada zemin olarak görmüştür. Ona göre bilimsel bilgiler, materyalist bakış açısı sayesinde hakikate kavuşur. Ancak onun bu düşüncesi, özellikle ontolojik doğruluk bağlamından bakıldığında bilimsel başarıların aynı şey olup olmadığı tartışmalarında problemleri bir hal olarak karşımıza çıkar. Daha önce bahsettiğimiz üzere bilim, mutlak gerçekliğin kendisi değil gerçekliğe dair insan zihninin ürettiği ve yorumladığı sistem biçimidir. Dolayısıyla bilimsel teoriler, başarısını mutlaka hakikatten alıyor anlamına gelmez. Bu açıdan bakıldığında Politzer'in materyalizmi, epistemolojik açıdan eleştirilere açıktır.

Karl Popper, bilimsel teorilerin yanlışlanabilirlikleri üzerinden bir değerlendirme yapmıştır. Ona göre bilim;

"Batalıkta kazıklar üzerine dikilmiş bir yapıya benzetir. Bu kazıklar hiçbir zaman "var olan" doğal ve sağlam bir tabana dayanmaz. Zaman zaman kazıkların sağlam bir temele dayandığı düşünülebilir; ama bu bir yanılgı olacaktır. Çünkü kazıklar yalnızca geçici bir süre için kendilerine sağlam bir dayanak bulmuştur. Bir süre sonra sağlam sanılan temel yine zayıflayabilir. Bu nedenle de kazıkların hep daha derine çakılması vazgeçilmez olmalıdır. İşte Popper'in bilim insanı, bıkmadan usanmadan, uçsuz bucaksız derinliklere uzanmaya çalışan; ulaştığı bilgiyi yalnızca geçici bir süre için güvenilir bilgi olarak kabul eden, bununla da yetinmeyip hep daha fazlasını arayan insandır.

*Bu da ancak bilginin "mutlak" olmadığı görüşüyle bağdaşmaktadır. Mutlak olmayan bilgi, doğru olmayan bilgidir, yanlışlanabilir bilgidir; evrenin herhangi bir yerinde "siyah tek bir kuşunun" var olabileceği kuşkusunun taşınmasıdır."*⁹

Popper'in "batalıkta kazıklar üzerine kurulmuş bir yapı" olarak belirttiği sözlerinde, bilgiye gerçek bir güvenin mümkün olmadığını ifade eder. Verdiği örneği açmak gerekirse kazıklar dediği aslında insanların ürettiği bilimsel teorilerdir. Mutlak hiçbir teori doğrudan sağlam bir şekilde hakikate dayandırılmaz. Ancak pratik işleyişinden ve eleştirel düşüncelerden geçtiklerinde güvenilir olabilir. Böyle bir bakış açısı bilginin değişmezliğini değil süreklilik içerisinde yenilendiğini ön plana çıkarır. Bilgi, bir kez doğrulandığında bu her zaman doğru sayılacak diye bir şey yoktur. Dolayısıyla Popper'in sözleri bilimin içerisinde barındırdığı dinamik yapıyı, sorgulamayı çarpıcı bir şekilde gözler önüne serer.

Politzer'in materyalizmine karşı çıkan bir başka eleştiri de insanın bilgi edinme sürecini tek boyuta indirgemesidir. Ona göre düşünce ile madde bir bütündür ve materyalist yaklaşım sayesinde

⁹ Karl R. Popper, *Bilimsel Araştırmanın Mantığı*, çev. İlnur Aka ve İbrahim Turan (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1998), 18.

hakikat doğru biçimde anlaşılabilir. Ancak böyle bir bakış açısı bilginin öznel ve tarihsel koşullarla şekillendiğini yok sayar. Yukarıdaki başlıkta da belirttiğimiz gibi Thomas Kuhn'un paradigma teorisi bu anlamda önem kazanmıştır.¹⁰

“Kuhn, bilim insanlarının belirli bir paradigmanın sınırları içinde kendi konuları hakkında düşünmek üzere eğitildiğini ve bu paradigma içinde ortaya çıkan bulmacaları çözme girişimlerinde bulunurken birbirleriyle rekabet hâlinde olduklarını savunur. Bu durum olağan bir süreçtir. Olağan bilimin sorunları bu anlamda birer bulmaca olarak kabul edildiğinde, bilim insanlarının bu problemlere bu denli tutkuyla ve bağlılıkla yönelmelerinin nedeni de açıklanmış olur.”¹¹

Ancak paradigmaların kalıcı olmadığı da göz önünde bulundurulmalıdır. Bilgi yalnızca madde dünyaya bakılarak değil, toplumsal, kültürel ve tarihsel etkenlere bakılarak da biçimlendirilir. Politzer'in yaklaşımı ise bu yapıyı ihmal eder, bilimi ve bilgiyi tek yönlü bir materyalist açıklamaya tabi tutar.

Bu yaklaşım, bilimsel başarı ile ontolojik yaklaşımı eşitleme riskini de beraberinde getirir. Bilim tarihi, yanlış varsayımlara dayandırılrsa bile başarılı sonuçlar çıkaran teorilerle doludur. Politzer ise bu başarılı sonuçları göz ardı ederek bilimi “Gerçeğin mutlak açıklamasıdır” şeklinde kesin bir konuma koyar. Böyle bir yaklaşım epistemolojik açıdan eleştirilere açık bir vaziyet alır. Çünkü bilimsel teoriler, ontolojik gerçekliği temsil etmede değil, açıklık getirmesine ve işlevselliğine bakar.

Politzer'in bu yaklaşımına bakıldığında; bilimsel sorgulamaların ve farklı düşüncelerin değerlerini reddeden bir tutum beslediğini ifade

edebiliriz. Ayrıca Politzer'i materyalizm açısından eleştirenler, yalnızca felsefi bir tartışma değil, aynı zamanda bilimsel teknikler ile ilgili bir mesele olarak değerlendirilebilir. Bilimsel bir başarıyı ontolojik doğruluklarla ispatlamak hem epistemolojik hem de tarihsel açıdan problemli bir yaklaşımdır. Bu eleştiriler bilimin doğasını anlamaya yönelik bir çabanın parçasıdır. Çünkü bilim, mutlak gerçeklikleri ortaya koymaktan ziyade, sürekli farklı değişimlere açık öneriler üzerinden ilerleyen değişken bir yapıya sahiptir.

Çağdaş Tartışmalarda İdealizmin Geldiği Nokta

İdealizm ve materyalizm arasındaki gerilim, felsefi düşünce tarihi boyunca farklı dönemlerde, farklı tartışmalara sebebiyet vermiştir. Örneğin 19. ve 20. yüzyıllarda bilimin hızla gelişmesiyle materyalist yaklaşımlar güç kazanmış, idealizm ise çoğu kez ikinci plana atılmış veya metafizik bir yönelim olarak değerlendirilmiştir. Ancak günümüzde idealizmin hala tartışmaya açık bir alan olduğunu ve hatta bazı açılardan bakıldığında yeniden önem kazandığı görülmektedir. Örneğin kuantum fiziği, bilinç araştırmaları, yapay zekâ ve post modern düşünce, idealizmin çağdaş felsefesindeki yerini korumasında temel alanlar olarak sayılabilir.

Özellikle bilinç ve zihin araştırmaları idealizmin bizlere sunduğu en önemli alanlardan biridir. Psikoloji ve bilişsel bilimler, zihnin işleyişini büyük ölçüde açıklamaya çalışsa da hala çözümlenememiş bir problem olarak karşımızda durur.

Thomas Nagel'e göre konuyla ilgili şu noktalar öne çıkar:

“Hayal gücü son derece esnekler. Ne var ki anlatmak istediğim şey bir yarasa olmanın nasıl bir şey olduğunu bilemeyeceğimiz değildir. Bu tür “bir epistemolojik problem ortaya atıyor değilim”. Anlatmak istediğim daha ziyade bir yarasa

¹⁰ Thomas Kuhn, *Bilimsel Devrimlerin Yapısı*, çev. Nilüfer Kuyuş (İstanbul: Kırmızı Yayınları, 2017).

¹¹ Thomas Kuhn, “The Structure of Scientific Revolutions”, aktaran Betül Yıldırım, “Sanatın Thomas Kuhn'un Paradigma Kavramı Bağlamında Değerlendirilmesi,” *AHBVÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 11 (2024): 4.

olmanın nasıl bir şey olduğu hakkında bir fikir oluşturmak (ve daha ziyade bir yarasa olmanın nasıl bir şey olduğunu bilmek) için bile kişinin bir yarasanın bakış açısını kullanması gerektir. Eğer kişi kabaca ya da bir dereceye kadar bu bakış açısını kullanabilirse, kişinin fikri de kabataslak veya kısmi olacaktır. Ya da şu andaki anlayış kapasitemizle öyle görünmektedir.”¹²

Nagel’in değindiği bu noktada, bilincin yalnızca dışarıdan gözlemlenebilecek bir nesnel süreçleri kolaylaştıramayacağını söylemektedir. Çünkü bir yarasanın dünyayı algılama biçimini anlayabilmek için, yalnızca biyolojik veriler ya da davranışsal gözlemler yeterli değildir. Yarasanın öznel bakış açısını da hesaba koymamız gerekir. Ancak bu bakış açısını tümüyle benimsemek imkansızdır, çünkü insan zihni yarasanın bu algı alanına doğrudan erişemez. Dolayısıyla bilinci sadece maddi anlamda açıklamaya çalışan materyalist düşünürler burada eksik kalmaktadır. İdealizm ise bu konu hakkında güçlü bir alternatif sunar: Hakikati anlamanın, yalnızca deneylerle ve nesnel gözlemlerle değil, aynı zamanda öznel düşüncelerle değerini kabul ederek mümkün olabileceğini savunur. Nagel’in bu örneği, çağdaş felsefi tartışmalarda idealizmin neden hala daha önemli olduğunu ortaya koyar.

Kuantum fiziği alanında da ortaya çıkan gelişmeler idealizmin çağdaş tartışmalarında gündeme gelmesine neden olur. Kuantum fiziğinde gözlemcinin rolünün belirleyici olması, hakikatin yalnızca maddi nesnelere ibaret olmadığını düşündürür. John Wheeler, kuantum fiziğinin yorumları üzerinden geliştirdiği “Katılımcı Evren” anlayışıyla gözlemcinin sadece seyirci olarak değil, hakikatin bizzat içerisinde ve ona katkı sağla-

yan bir unsur olduğunu savunur.

“Wheeler, evrenin katılımcı olmadan var olmayacağına, kuantum fiziğinin belirsizlik prensibini bir kanıt olarak yorumlar. Belirsizlik prensibi, elektronun gözlemlenmesinden kaynaklanan bir problemin ifadesi olarak Heisenberg tarafından ileri sürülmüştür. Belirsizlik prensibi, bir elektronun yerini gözlemlemeye çalışığımızda kendisine gönderdiğimiz ışık fotonlarının elektronu saptırması nedeniyle konumunu tespit edemeyişimizi söyler. Bu, atom altı parçacık dünyasının deneye katılanın etkisinden uzak gözlemlenemeyeceği anlamına gelir. Katılımcı olmadan deneyin kendi başına hiçbir önemi yoktur. Katılımcının varlığından ise deney katılımcının varlığına göre sonuç verir. Bu noktada deneyi yapanı saf bir gözlemci olarak kabul edemeyiz. Çünkü deneyi etkileyen olarak o, saf bir gözlemci değil, deneye katılındır.”¹³

Bu yaklaşıma göre, çağdaş tartışmalarda idealizmin hala daha diri kaldığını ve felsefi pozisyonunu koruduğunu göstermektedir. Modern fiziğin ortaya çıkmasıyla, idealizmin temel olgusu olan “gerçekliğin zihinden bağımsız düşünülemediği” görüşünü bilimsel açıdan yeniden gündem olmasını sağlamıştır.

İdealizmin yeniden gündeme gelmesinde etkili olan yapay zekâ ve teknoloji tartışmaları da bir başka önemli etkidir. Günümüzde makinelerin oldukça gelişmesi ile, yapay zekaya sahip olmayacağı ve hatta insan benzeri bir bilinç oluşturulamayacağı tartışmaları materyalist anlayışını zorlayan sorular arasındadır.

Bu tartışmalara ek olarak, post modern felsefe konusu da idealizmin çağdaş dönemde yeniden değerlendirilmesine neden olmuştur. Gerçeklik sadece maddi olgularla sınırlandırılmaz, aksine insanın düşünsel ve kültürel birikimleriyle şekillenen bir anlayıştır. Bu post modern düşünce de idealizmin

12 Thomas Nagel, “Yarasa Olmak Nasıl Bir Şeydir?”, aktaran Serdal Tümkaya, “Thomas Nagel’in ‘Fizikalizm ve Yarasa Olmak Nasıl Bir Şeydir?’ Makalelerinin Bilince Nesnel Bir Açıklama Verme Arayışı Açısından Kıyaslanması,” *Beytülhikme: An International Journal of Philosophy* 7, no. 2 (2017): 14.

13 Fatih Özgökman, “Antropik Prensip,” *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, no. 1 (2015): 87-112.

“gerçekliğin zihinsel yönünü” savunur.

İdealizmi günümüzde savunan tezler bakıldığında bir diğer konu olarak çağdaş dini ve metafizik tartışmalarını görüyoruz. Bu tartışmalar idealizmin insanın anlam arayışına katkı sağladığını gösterir. İnsan varoluşunun anlamını, etik değerlerini ve ruhsal deneyimlerini yalnızca materyalist bir bakış açısıyla açıklayamaz. Burada yine devreye giren anlayış idealizmdir. Bu yönüyle idealizm, insanın bilimsel verilerle sınırlı olmayan bir düşünce olduğunu, inanç dünyasının da hakikatin anlaşılmasında rol oynadığını savunur.

Sonuç olarak tüm bu savunulan tezler ışığında idealizm, Politzer’in söylediği gibi “tarihin gerisinde kalmış” bir düşünce değildir kanısına varabiliriz. İdealizm çağdaş tartışmalarda yeniden önem kazanan güncel felsefi yaklaşımdır. Bilimsel veriler ve ilerlemeler her ne kadar materyalizmin gücünü ortaya koysalar da bilincin doğası gözlemcinin rolü ve bilginin çokluğu gibi sorunlar idealizmin canlılığını sürdürmesini sağlar. Bu da demek oluyor ki idealizm, yalnızca geçmişin bir felsefesi değil aynı zamanda günümüzün düşünsel problemlerinde de hala geçerliliğini korumaktadır.

Sonuç ve Değerlendirme

Georges Politzer’in *Felsefenin Başlangıç İlkeleri* adlı eserinde idealizm, çoğunlukla bilimsel olmayan, bilimsel verilere dayandırılmayan, dini temellere bağlı bir anlayış olarak eleştirilmiştir. Bu eserde materyalizm ön plana çıkmaktadır. Politzer, materyalizmi deney gözlem ve teknolojik ilerlemelerle doğru bilgiye ulaşabileceği savunulmuştur. Ancak idealizm bu makalede de gösterildiği gibi Platon, Berkeley, Kant ve Hegel’in düşünce sistemleri ile beraber soyut bir felsefi yaklaşımın da ötesinde insanın doğayı anlama biçimini ortaya koymuştur. Yani idealizm çağdaş tartışmalarda geride kalmış bir felsefe değil, günümüzde hala daha aktif ve geçerli bir konumda yer alır. Politzer

materyalizmi bilimsel deney ve gözleme dayandırırken, idealizmin sağladığı bilimsel ve epistemolojik zenginliği göz ardı etmiştir. Bu çalışma kapsamında idealizm ön plana çıkarılmıştır. Sonuç olarak idealizm, gelecekte de araştırılmaya ve yeniden yorumlanmaya açık bir düşünce sistemi olarak önemini koruyacaktır.

Kaynakça

- Arslan, Ahmet. *Felsefeye Giriş*. Ankara: Gençlik Spor Yayınları, 2019.
- Erdem, Özlem C. "Immanuel Kant ve Wilhelm Dilthey'da Akıl Kavramı". Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Anabilim Dalı, 2010.
- Hegel, Georg Wilhelm Friedrich. *The Phenomenology of Spirit*. Translated by Terry Pinkard. Edited by Michael Baur. Cambridge: Cambridge University Press, 2018.
- Hegel, Georg Wilhelm Friedrich. *Tinin Görünüşü*. Çeviren Aziz Yardımlı. İstanbul: İdea Yayınları, 2016.
- Kant, Immanuel. *Critique of Pure Reason*. Translated by Norman Kemp Smith. London: Palgrave Macmillan, 1929. (Orijinal eser 1781).
- Kant, Immanuel. *Gelecekte Bilim Olarak Ortaya Çıkmak İsteyen Her Metafizik Prolegomena*. Çeviren İoanna Kuçuradi ve Yusuf Örnek. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu, 2002.
- Kuhn, Thomas S. *Bilimsel Devrimlerin Yapısı*. Çeviren Nilüfer Kuyuş. İstanbul: Kırmızı Yayınları, 2017.
- Özgökman, Fatih. "Antropik Prensipten." *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, no. 1 (2015): 87-112.
- Platon. *Devlet*. Çeviren Sabahattin Eyüboğlu ve M. Ali Cimcoz. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1975.
- Popper, Karl R. *Bilimsel Araştırmanın Mantığı*. Çeviren İlknur Aka ve İbrahim Turan. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1998.
- Özlü, Tefvik. "Bilim ile Gerçek İlişkisi." Akademik Akıl, 2008. <https://www.akademikakil.com/bilim-ile-gercek-iliskisi/tevfikozlu/>
- Tümekaya, Serdal. "Thomas Nagel'in 'Fizikalizm ve Yarasa Olmak Nasıl Bir Şeydir' Makalelerinin Bilince Nesnel Bir Açıklama Verme Arayışı Açısından Kıyaslanması." *Beytulhikme: An International Journal of Philosophy* 7, no. 2 (2017): 23-41.
- Yıldırım, Burak. "Sanatın Thomas Kuhn'un Paradigma Kavramı Bağlamında Değerlendirilmesi." *AHBVÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi*, no. 11 (2024): 31-42.